

Podstawy kulturowe i dynamika nierozwiązywalnych konfliktów: podejście socjopsychologiczne

Daniel Bar-Tal

School of Education, Tel-Aviv University

Nierozwiązywalne konflikty są definiowane jako długotrwałe, brutalne, postrzegane jako gra o sumie zerowej i jako nierozstrzygalne, są totalne i centralne, a stronom w nie wpętanych zależy na ich kontynuacji; są wyczerpujące, stresujące, bolesne i powodujące straty ludzkie i materialne. Aby zaadaptować się do tych warunków, społeczeństwa wykształciły stosowną infrastrukturę socjopsychologiczną, na którą składają się: pamięć zbiorowa, etos konfliktu oraz kolektywna orientacja emocjonalna. Ta infrastruktura pełni ważne funkcje zarówno na poziomie indywidualnym, jak i kolektywnym, formując, pielęgnując oraz wzmacniając tożsamość społeczną, będącą odzwierciedleniem tego konfliktu. Jako zinstytucjonalizowana i rozpowszechniana ostatecznie staje się podstawą do wykształcenia kultury konfliktu, przenikając do dyskursu publicznego, wytworów kultury, podręczników szkolnych i obrzędów społecznych. Ta wyłoniona kultura konfliktu staje się z kolei głównym czynnikiem podsycającym konflikt i główną przeszkodą do jego pokojowego rozwiązania. Omawiana infrastruktura pełni funkcję głównych barier socjopsychologicznych, które utrudniają rozpoczęcie i kontynuowanie negocjacji, osiągnięcie porozumienia, a następnie angażowanie się w proces rekonyliacji.

Słowa kluczowe: *nierozwiązywalny konflikt, kultura konfliktu, etos konfliktu, bariery w zaprowadzeniu pokoju*

Konflikty, definiowane jako sytuacje, w których dwie lub więcej stron postrzega swoje cele, zamiary i/lub działania jako wzajemnie wykluczające się i działa zgodnie z tą percepcją, są nieodłącznym elementem każdej relacji międzygrupowej. Szczególną uwagę należy poświęcić konfliktom nierozwiązywalnym, gdyż nie tylko szkodzą dobrostanowi wpętanych w nie społeczeństw, ale często wpływają również na bezpieczeństwo i dobrobyt społeczności międzynarodowej. Te konflikty trwają tak długo, ponieważ rzeczywiste różnice celów i interesów są wzmacniane przez socjopsychologiczny *repertuar* osadzony w kulturze zaangażowanych w nie społeczeństw. W trakcie długotrwałych i brutalnych nierozwiązywalnych konfliktów społeczeństwa rozwijają kulturę konfliktu, która wywiera olbrzymi wpływ na sposób, w jaki te konflikty są prowadzone, dostarczając istotnych argumentów na rzecz ich kontynuacji i przeciw pokojowemu rozwiązaniu.

Walki na Bliskim Wschodzie, Sri Lance, w Kaszmirze lub w Czeczenii są dobrym przykładem tego typu konfliktów.

Niniejszy artykuł naświetli społeczną dynamikę nierozwiązywalnych konfliktów, analizując je przy użyciu socjopsychologicznych ram pojęciowych opracowanych w ostatnich trzech dekadach (Bar-Tal, 1998, 2007a, 2007b, 2011, w druku; Bar-Tal, Geva, 1986; Bar-Tal, Halperin, w druku; Bar-Tal, Kruglanski, Klar, 1989). W pierwszej części artykułu zostaną zdefiniowane właściwości nierozwiązywalnych konfliktów. Następnie zostanie opisany rozwój infrastruktury socjopsychologicznej wraz z jej elementami i funkcjami. Kolejna część to ogólna analiza kultury konfliktu a część końcowa to omówienie socjopsychologicznych barier, które utrudniają pokojowe rozwiązanie konfliktu, oraz przedstawienie wniosków.

NIEROZWIĄZYWALNE KONFLIKTY

Właściwości nierozwiązywalnych konfliktów

Dla scharakteryzowania nierozwiązywalnych konfliktów międzygrupowych zaproponowane zostanie użycie

siedmiu poniższych właściwości (Bar-Tal, 1998a, 2007a; Kriesberg, 1993, 1998).

Są totalne. Nerozwiązywalne konflikty są postrzegane jako toczone się w imię zasadniczych i fundamentalnych celów, potrzeb i/lub wartości uznawanych za nieodzowne dla istnienia i/lub przetrwania społeczeństwa.

Są postrzegane jako nierozstrzygalne. Członkowie społeczeństw wplątanych w nierozwiązywalny konflikt nie dostrzegają możliwości jego pokojowego rozstrzygnięcia.

Są brutalne. Nieodłącznym elementem nierozwiązywalnych konfliktów jest przemoc fizyczna, w efekcie której członkowie społeczeństwa (żołnierze i cywile) tracą życie lub zdrowie w wyniku wojen, mniejszych działań militarnych lub ataków terrorystycznych.

Są postrzegane jako gra o sumie zerowej. Nerozwiązywalne konflikty, jako totalne, to konflikty bez gotowości do kompromisu, cechujące się silnym przywiązaniem do pierwotnych dążeń.

Są centralne. Nerozwiązywalne konflikty zajmują centralne miejsce w życiu poszczególnych członków społeczeństwa oraz społeczeństwa jako całości. Członkowie społeczeństwa są włączeni w konflikt stale i ciągle.

Wymagają rozległych inwestycji. Aby poradzić sobie z sytuacją, strony zaangażowane w nierozwiązywalny konflikt dokonują olbrzymich materialnych (np. militarnych, technologicznych i ekonomicznych) oraz psychologicznych inwestycji.

Są przewlekłe. Nerozwiązywalne konflikty trwają długie lata, minimum jedno pokolenie, co oznacza, że co najmniej jedno pokolenie nie zna innej rzeczywistości.

Tych siedem właściwości wskazuje, że nierozwiązywalne konflikty są bardzo szczególnym rodzajem konfliktów ciężkich. Rozwijają się z upływem czasu, a długotrwałość jest jedną z ich głównych właściwości, w konsekwencji bardzo trudno je rozwiązać. Istotnym czynnikiem ich trwania i braku pokojowego rozwiązania są przekonania, podzielane przez członków rywalizujących społeczeństw, zgodnie z którymi ich uświęcone dążenia nie mogą być przedmiotem kompromisu, rywalowi nie można zaufać, ich zasoby ludzkie i materialne są wystarczające do kontynuowania konfliktu bez obaw o przegraną i/lub upływ czasu pozwoli uzyskać większe korzyści lub stworzyć lepsze warunki.

Podsumowując, niektóre z opisanych powyżej zasadniczych właściwości nierozwiązywalnych konfliktów są natury czysto psychologicznej, np. postrzeganie konfliktu jako żywotnego, nierozstrzygalnego i jako gra o sumie zerowej. Pozostałe właściwości są związane z innymi sferami doświadczenia. Wszystkie te właściwości mogą kształtować się z czasem, a każda z nich ma własne tempo

rozwoju. Pojawienie się ich wszystkich tworzy stan nierozwiązywalny, w którym wszystkie cechy sumują się w przewlekłą rzeczywistość. A gdy każda z tych siedmiu właściwości zaistnieje w swojej ekstremalnej formie, nierozwiązywalny konflikt też taką ekstremalną formę przybierze. W rzeczywistości jednak, nierozwiązywalne konflikty różnią się intensywnością, z jaką występuje każda z tych właściwości. Co więcej, natężenie takich konfliktów ulega wahaniom – mogą one słabnąć, a następnie ponownie eskalować, gdyż tych siedem właściwości charakteryzuje się zmienną w czasie intensywnością (zob. też: Coleman, 2003).

Wyzwania stawiane przez nierozwiązywalne konflikty

Opisane charakterystyki jasno wskazują, że nierozwiązywalne konflikty są źródłem poważnych negatywnych doświadczeń, takich jak zagrożenie, stres, ból, wyczerpanie, cierpienie, traumy, trudności i koszty zarówno w kategoriach osobowych, jak i materialnych (zob. np.: Cairns, 1996; de Jong, 2002; Robben, Suarez, 2000). Ponadto, w trakcie nierozwiązywalnych konfliktów życie zbiorowe jest naznaczone ciągłą konfrontacją, która wymaga mobilizacji oraz poświęceń ze strony członków społeczeństwa. I jest to sytuacja trwała, chroniczna. W związku z tym, członkowie muszą zaadaptować się do tych warunków, zarówno jako jednostki, jak i jako zbiorowość (zob. też: Hobfoll, de Vries, 1995; Shalev, Yehuda, McFarlane, 2000). Sądzę, że z psychologicznego punktu widzenia ta adaptacja wymaga zmierzenia się z trzema podstawowymi wyzwaniami.

Po pierwsze, niezbędne jest zaspokojenie zdeprzywowanych w trakcie nierozwiązywalnego konfliktu potrzeb, takich jak psychologiczne potrzeby wiedzy, sprawstwa, bezpieczeństwa, pozytywnej tożsamości etc. (Burton, 1990; Staub, 2003; Tajfel, 1982). Zaspokajanie potrzeb jest konieczne dla poprawnego funkcjonowania ludzi jako jednostek oraz członków społeczeństwa (Maslow, 1954). Po drugie, niezbędne jest wykształcenie umiejętności radzenia sobie ze stresem, lękami i innymi negatywnymi doznaniem psychicznymi, które towarzyszą nierozwiązywalnym konfliktom. Po trzecie, adaptacja wymaga ukształtowania psychologicznych warunków, które będą sprzyjać skutecznemu stawianiu oporu rywalowi, czyli staraniom o zwycięstwo lub przynajmniej uniknięcie porażki.

Zgodnie z fundamentalną przesłanką tej koncepcji, aby sprostać tym wyzwaniom, społeczeństwa wypracowują funkcjonalny repertuar socjopsychologiczny, złożony z podzielanych przekonań, postaw, motywacji oraz emocji, a także zapewniają składniki niezbędne do

skutecznego przystosowania się do kontekstu nierozwiązywalnego konfliktu¹. To ostatecznie tworzy *socjopsychologiczną infrastrukturę*, co oznacza, że ten podzielany repertuar krystalizuje się w zorganizowany system przekonań społecznych², postaw i emocji, które przenikają do instytucji i kanałów komunikacyjnych społeczeństwa. Ponieważ ta socjopsychologiczna infrastruktura jest determinującym czynnikiem w nierozwiązywalnych konfliktach, przystąpię teraz do jej opisu i analizy, ze szczególnym zwróceniem uwagi na jej funkcje pozwalające sprostać przedstawionym powyżej wyzwaniom.

SOCJOPSYCHOLOGICZNA INFRASTRUKTURA W NIEROZWIĄZYWALNYCH KONFLIKTACH

Proponuję, aby w centrum socjopsychologicznej infrastruktury ulokować trzy pozostające we wzajemnych zależnościach elementy: pamięć zbiorową, etos konfliktu oraz kolektywną orientację emocjonalną. Pierwsze dwa elementy dostarczają ustrukturyzowanych, kolektywnych narracji³ popierających konflikt, których budulec stanowią przekonania społeczne.

Pamięć zbiorowa

Pamięć zbiorowa zawiera przekonania społeczne, przedstawiające historię konfliktu członkom społeczeństwa (Cairns, Roe, 2003; Connerton, 1989; Halbwachs, 1992; Paez, Liu, 2011; Wertsch, 2002). Ta narracja rozwija się z czasem, a przekonania społeczne opisują zarzewie oraz przebieg konfliktu, dostarczając spójnego i znaczącego obrazu (Devine-Wright, 2003). Jeżeli chodzi o poszczególne treści, przekonania społeczne zawarte w zbiorowej pamięci dotyczą przynajmniej czterech ważnych wątków, odnoszących się do percepcji konfliktu i sposobu jego prowadzenia. Po pierwsze, uzasadniają wybuch konfliktu oraz kierunek jego rozwoju. Po drugie, przekonania społeczne zawarte w zbiorowej pamięci nierozwiązywalnego konfliktu przedstawiają pozytywny obraz

grupy własnej (np. Baumeister, Hastings, 1997). Po trzecie, przekonania społeczne zawarte w pamięci zbiorowej delegitymizują przeciwnika (Bar-Tal, 1990; Oren, Bar-Tal, 2007). Po czwarte, przekonania społeczne zawarte w pamięci zbiorowej przedstawiają własne społeczeństwo jako ofiarę przeciwnika (Bar-Tal, 2003). Ten pogląd kształtuje się w trakcie długiego okresu przemocy jako rezultat cierpień i strat społeczeństwa i bywa nawet czasami przedstawiany jako „dobrowolna trauma” (*chosen trauma*; Bar-Tal, 2003; Mack, 1990; Volkan, 1997).

Wynika z tego, że obie skonfliktowane grupy będą często pielęgnowały wzajemnie sprzeczne i okrojone zbiorowe wspomnienia tych samych wydarzeń historycznych (Tint, 2010). Poprzez selektywne włączanie, lub wyłączenie, określonych zdarzeń historycznych i procesów do/z pamięci zbiorowej, grupa dokonuje opisu siebie i swoich znaczących doświadczeń historycznych w unikatowy i ekskluzywny sposób (Baumeister, Hastings, 1997; Irwin-Zarecka, 1994). Taka narracja z definicji jest unikatowa, dystynktywna i ekskluzywna. Opowiada specyficzną historię przeszłości grupy i odzwierciedla sposób, w jaki grupa opisuje i charakteryzuje siebie. W skrócie, narracje zawarte w zbiorowej pamięci nierozwiązywalnego konfliktu tworzą jego czarno-biały obraz, który dopuszcza niewymagające, szybkie, jednoznaczne i proste zrozumienie historii konfliktu (Bar-Tal, 2013).

Etos konfliktu

Oprócz narracji zbiorowej pamięci, społeczeństwa rozwijają narrację dotyczącą terażniejszości – jest ona określana jako *etos*. W swoich poprzednich pracach definiowałem etos jako „konfigurację podzielanych, centralnych przekonań, która dostarcza określonej, dominującej orientacji członkom społeczeństwa obecnie i na przyszłość” (Bar-Tal, 2000, s. 139). Etos zapewnia epistemiczne podłoże dla hegemonicznej świadomości społecznej i służy za fundament życia społecznego. Wiąże członków społeczeństwa ze sobą, łączy terażniejszość z celami i aspiracjami, które pchają ich ku przyszłości i nadają znaczenie życiu społecznemu (zob. też: McClosky, Zaller, 1984, którzy analizują przekonania na temat demokracji i kapitalizmu w amerykańskim etosie).

W trakcie długotrwałego nierozwiązywalnego konfliktu społeczeństwa kreują szczególny rodzaj etosu – etos konfliktu, który wskazuje ogólną orientację i kierunek oraz dostarcza jasnego obrazu konfliktu, jego celów, warunków, wymagań, wyobrażeń własnego społeczeństwa oraz rywala (Bar-Tal, 2000, 2007a, w druku).

We wcześniejszych pracach sugerowałem, że wyzwania związane z nierozwiązywalnym konfliktem prowadzą

¹ Ta koncepcja bazuje na teoretycznej i empirycznej literaturze, sugerującej, że wytworzenie znaczącego światopoglądu jest niezbędne dla radzenia sobie w warunkach stresu i zagrożenia (np. Antonovsky, 1987; Frankl, 1963; Janoff-Bulman, 1992; Taylor, 1983).

² Przekonania społeczne to podzielane przez członków społeczeństwa konstrukty myślowe dotyczące wątków i spraw szczególnie istotnych dla społeczeństwa i mające wkład do ich poczucia unikalności (Bar-Tal, 2000).

³ Narracje zbiorowe są definiowane jako „konstrukty społeczne w spójny sposób łączące sekwencję przeszłych i obecnych zdarzeń; są sumą zbiorowych doświadczeń społeczności, umieszczoną w jej systemie przekonań, oraz reprezentują symbolicznie konstruowaną, podzielaną tożsamość zbiorowości” (Bruner, 1990, s. 76).

do wykształcenia ośmiu wątków przekonań społecznych tworzących etos konfliktu (Bar-Tal, 1998, 2000)⁴. Są to:

Przekonania społeczne o zasadności własnych dążeń. Przede wszystkim zarysowują cele konfliktu, wskazując na ich szczególną istotność, uzasadniając oraz dając im rację bytu. Każde społeczeństwo ma dążenia, które muszą być postrzegane przez jej członków jako zasadne, inaczej nie będą oni podejmowali wspólnych starań dla ich osiągnięcia. Jednak w przypadku nierozwiązywalnych konfliktów uzasadnienie oraz racjonalizacja odgrywają szczególnie istotną rolę, ze względu na wymagane od zbiorowości poświęcenia, w tym poświęcanie życia. Co więcej, te przekonania społeczne negują oraz delegitymizują dążenia drugiej strony konfliktu. Omawiane przekonania społeczne motywują członków społeczeństwa do zmagania i walki w obronie swoich dążeń oraz pomagają im wytrzymać i znieść straty, stres i koszty nierozwiązywalnych konfliktów.

Przekonania społeczne dotyczące bezpieczeństwa. Mówią o znaczeniu osobistego poczucia bezpieczeństwa, a także przetrwania narodu, oraz zarysowują warunki ich zapewnienia. W kontekście nierozwiązywalnych konfliktów, przekonania o utrzymaniu bezpieczeństwa, w jego najszerszym znaczeniu, włącznie ze służbą wojskową, wolontariatem oraz heroizmem, grają szczególną rolę (zob. np. Bar-Tal, Jacobson, Klieman, 1998). Są one szczególnie istotne, gdy nierozwiązywalny konflikt związany jest z przemocą pod postacią wrogich działań i wojen oraz stwarza zagrożenie dla życia jednostek, zbiorowej egzystencji, ekonomicznego dobrobytu, a nawet centralnych wartości.

Przekonania społeczne o pozytywnym obrazie grupy własnej. Wiążą się z etnocentryczną skłonnością do przypisywania pozytywnych cech, wartości i zachowań własnemu społeczeństwu. W czasie nierozwiązywalnego konfliktu cechy odnoszące się do odwagi, bohaterstwa lub wytrwałości, ale też cechy odnoszące się do człowieczeństwa, moralności, uczciwości, wiarygodności i postępu są promowane ze szczególną intensywnością. Z kolei wróg

jest przedstawiany w pełnym kontraście, co pozwala jasno różnicować dwie strony konfliktu (Sande, Goethals, Ferrari, Worth, 1989). Przekonania te zapewniają ponadto siłę moralną oraz poczucie wyższości.

Przekonania społeczne o własnej wiktyimizacji. Opierają się na przedstawianiu siebie w roli ofiary, zwłaszcza w kontekście nierozwiązywalnego konfliktu (Mack, 1990; Vollhardt, 2012; Volkan, 1997). Bar-Tal, Chernyak-Hai, Schori, Gundar (2009) definiują te przekonania jako „podzielaną przez członków grupy mentalność wynikającą z postrzeganej, celowo wyrządzonej zbiorowości przez inną grupę lub grupy, krzywdy mającej dotkliwie i trwale następstwa, z krzywdy zobrazowanej jako niezasłużona, nieuzasadniona i niemoralna oraz taka, której grupa nie mogła uniknąć” (s. 238). Te przekonania ogniskują się wokół nieuzasadnionej krzywdy, niegodziwych czynów i okrucieństw wyrządzonych przez adwersarza. Dostarczają moralnego impulsu do szukania sprawiedliwości i przeciwstawiania się oponentowi oraz mobilizują moralne, polityczne i materialne wsparcie ze strony międzynarodowej społeczności.

Przekonania społeczne delegitymizujące przeciwnika. Odnoszą się do przekonań odmawiających adwersarzowi człowieczeństwa (Bar-Tal, Hammack, 2012; Bar-Tal, Teichman, 2005; Holt, Silverstein, 1989; Rieber, 1991). Poprzez dehumanizowanie, przypisywanie pejoratywnych cech, ostracyzm, użycie negatywnych etykiet politycznych oraz ujemne porównania międzygrupowe, społeczeństwo umieszcza oponenta „w skrajnie negatywnych kategoriach społecznych, co wyklucza go, lub ich, z domeny grup ludzkich działających zgodnie z akceptowalnymi normami i/lub wartościami, postrzegając go jako naruszającego prawa człowieka oraz wartości i dlatego zasługującego na to wykluczenie” (zob. Bar-Tal, Hammack, 2012, s. 30, oraz Bar-Tal, 1989, 1990). Te przekonania służą jako psychologiczne upoważnienie i uzasadnienie dla krzywdzenia wrogiej grupy, a także jako wyjaśnienie przyczyn wybuchu konfliktu, jego trwania i brutalności przeciwnika.

Przekonania społeczne dotyczące patriotyzmu. Generują przywiązanie do kraju i społeczeństwa przez promowanie lojalności, miłości, troski oraz poświęcenia (Bar-Tal, 1993; Bar-Tal, Staub, 1997; Somerville, 1981). Poglądy patriotyczne wzmacniają społeczną spoiwość i oddanie, pełnią również istotną funkcję mobilizującą członków społeczeństwa do aktywnego udziału w konflikcie i wytrwania w trudach i znojach, a w ostateczności poświęcenia życia dla społeczeństwa.

⁴ Rozpoznanie tych ośmiu wątków oparte zostało na rozległych i systematycznych badaniach w społeczeństwie izraelskich Żydów uwikłanym w nierozwiązywalny konflikt (zob. Bar-Tal, 2007b; Oren, 2005, 2009). Dodatkowo wykryto istnienie tych wątków jako dominujących w innych społeczeństwach uwikłanych w nierozwiązywalny konflikt, takich jak Serbowie, Kosowianie, Albańczycy, Chorwaci, Bośniacy (MacDonald, 2002), oraz wśród członków plemienia Hutu w Rwandzie (Slocum-Bradley, 2008).

Przekonania społeczne o jedności. Pozwalają ignorować wewnętrzne konflikty oraz spory i, wobec nierozwiązywalnego konfliktu, zjednoczyć siły przeciwko zewnętrznemu zagrożeniu. Te przekonania wzmacniają społeczeństwo od środka, kształtują konsensus oraz poczucie przynależności, solidaryzują oraz pozwalają przenieść siły i energię społeczeństwa na walkę z wrogiem.

Przekonania społeczne o pokoju. Dotyczą pokoju jako najważniejszego pragnienia społeczeństwa. W idylliczny, utopijny i amorficzny sposób przedstawiają pokój jako ostateczny cel społeczeństwa, a jego członków jako miłośników pokoju. Takie przekonania mają inspirować optymizm. Wzmacniają pozytywny obraz siebie oraz pozytywną prezentację siebie światu zewnętrznemu.

Oprócz przekonań społecznych w skład infrastruktury socjopsychologicznej wchodzi również kolektywna orientacja emocjonalna.

Kolektywna orientacja emocjonalna

Spółeczeństwa mogą wykształcić kolektywne orientacje emocjonalne, podkreślające jedną lub wiele poszczególnych emocji (Barbalet, 1998; Bar-Tal, 2001; Halperin, Sharvit, Gross, 2011; Jarymowicz, Bar-Tal, 2006; Mackie, Smith, 2002). Ich ekspresja dokonuje się nie tylko na poziomie indywidualnym, lecz także poprzez różne kanały komunikacji, instytucje oraz produkty. Oznacza to, że kolektywna orientacja emocjonalna odnosi się do społecznej charakterystyki emocji, co jest odzwierciedlone w indywidualnym i kolektywnym poziomie repertuaru psychologicznego, a także w postaci takich namacalnych i nienamacalnych symboli społecznych, jak wytwory kultury czy uroczystości (zob. też: Bar-Tal, Halperin, de Rivera, 2007). Społeczeństwa uwikłane w nierozwiązywalny konflikt są, moim zdaniem, zdominowane przez wiele kolektywnych orientacji emocjonalnych (zob. też: np. Halperin, 2008; Petersen, 2002; Scheff, 1994). Najbardziej zauważalne jest kolektywne zorientowanie na strach, ale społeczeństwa mogą być też zdominowane przez nienawiść, gniew, jak również winę czy dumę.

Funkcje

Powyzsza infrastruktura socjopsychologiczna (tj. zbiorowa pamięć, etos konfliktu oraz kolektywne orientacje emocjonalne) zarówno na poziomie indywidualnym, jak i kolektywnym spełnia istotne funkcje dla społeczeństw uwikłanych w nierozwiązywalne konflikty, zwłaszcza w trakcie ich szczytowej i bezlitosnej fazy. Ogólnie rzecz biorąc, pomaga sprostać wyzwaniom, jakie stwarza nierozwiązywalny konflikt: pomaga zaspokoić

zdeprywowane potrzeby, ułatwia walkę ze stresem i jest użyteczna przy stawianiu oporu wrogowi.

Po pierwsze, infrastruktura socjopsychologiczna, a zwłaszcza przekonania społeczne związane z pamięcią zbiorową oraz etosem konfliktu, pełnią epistemiczną funkcję naświetlania sytuacji konfliktu. Sytuacja nierozwiązywalnego konfliktu jest skrajnie zagrażająca i powiązana ze stresem, wrażliwością, niepewnością oraz lękiem. Wobec dwuznaczności oraz nieprzewidywalności, jednostki muszą zaspokoić potrzebę ogólnego zrozumienia konfliktu, co dostarczy zrozumiałego i przewidywalnego obrazu sytuacji (np. Burton, 1990). Zbiorowa pamięć oraz etos konfliktu spełniają te wymagania, przynosząc informacje oraz wyjaśnienia dotyczące konfliktu. Te przekonania społeczne tłumaczą członkom społeczeństwa naturę konfliktu: z czego się zrodził? Jaki bieg obrał? Dlaczego nadal trwa i nie może być rozwiązany pokojowo? Na czym polega odpowiedzialność przeciwnika i jaki jest jego wkład w konflikt? Jakie działania podejmowała w trakcie konfliktu grupa własna? Jakie są nasze cele w konflikcie? I dlaczego są niepodważalne? Jakie wyzwania stoją przed społeczeństwem? I tak dalej.

Co więcej, przekonania społeczne zawarte w pamięci zbiorowej oraz etosie konfliktu są funkcjonalne dla oddalania stresu wywołanego warunkami nierozwiązywalnego konfliktu (zob. np. Lavi, Canetti, Sharvit, Bar-Tal, Hobfoll, w druku). Skuteczne radzenie sobie ze stresem często wiąże się z nadawaniem sensu lub odnajdywaniem w stresujących warunkach znaczenia wewnątrz istniejących schematów i światopoglądu lub integracją zdarzeń i istniejącego światopoglądu (Antonovsky, 1987; Frankl, 1963; Janoff-Bulman, 1992; Taylor, 1983). Przekonania społeczne zawarte w pamięci zbiorowej oraz etosie konfliktu dostarczają takiego znaczenia i pozwalają nadawać sens (*sense-making*). Ponadto, określone treści, takie jak dobrze zdefiniowane dążenia, pozytywny obraz grupy własnej, uznanie siebie za ofiarę oraz postrzeganie trudnych warunków jako wyzwania, któremu można sprostać, dzięki patriotyzmowi oraz jedności są szczególnie funkcjonalne dla oddalania stresu. Przekonania społeczne zawarte w pamięci zbiorowej oraz etosie konfliktu zawierają te treści i dlatego są wysoce użyteczne dla radzenia sobie ze stresującymi warunkami nierozwiązywalnego konfliktu.

Po drugie, w swojej funkcji moralnej infrastruktura socjopsychologiczna stanowi wytłumaczenie działań grupy własnej wobec wroga, takich jak przemoc i destrukcja (zob. np. Apter, 1997; Jost, Major, 2001). Pozwala członkom grupy usprawiedliwiać nieprawość, umyślnie krzywdzić oraz instytucjonalizuje agresję wobec wroga. Jest to ważna funkcja, umożliwiająca członkom grupy

radzenie sobie z uczuciami dysonansu, winy oraz wstydu. Ludzie zazwyczaj nie krzywdzą innych z własnej woli. We współczesnych społeczeństwach życie jest prawdopodobnie najświętszą wartością. Zabijanie lub choćby ranienie innych ludzi jest postrzegane jako najpoważniejsze pogwałcenie kodeksu moralnego. Mimo to w nierozwiązywalnym konflikcie grupy ranią siebie nawzajem niezwykle dotkliwie, uciekając się nawet do zbrodni, czystek etnicznych i ludobójstwa. Infrastruktura socjopsychologiczna przyzwala na tę przemoc. Uzasadnia i legitymizuje najbardziej transgresyjne działania i dopuszcza atrybucję własnego niemoralnego zachowania na czynniki zewnętrzne.

Po trzecie, infrastruktura socjopsychologiczna tworzy poczucie odróżniania się i wyższości (Sidanius, Pratto, 1999). Wyodrębnia różnice między grupami przez określanie przeciwnika w delegitymizujący sposób i jednocześnie gloryfikowanie i wychwalanie własnej społeczności oraz przedstawianie jej jako jedynej ofiary konfliktu. Ponieważ społeczeństwa uwikłane w nierozwiązywalny konflikt spostrzegają swoje dążenia jako uzasadnione oraz widzą siebie w pozytywnym świetle, oponentowi przypisują całą odpowiedzialność za wybuch konfliktu oraz jego trwanie. Ten repertuar koncentruje się na przemoc, zbrodniach, okrucieństwie, braku szacunku dla ludzkiego życia oraz zaciekłości drugiej strony. Opisuje drugą stronę jako nie-ludzką, niemoralną i konflikt jako bezkompromisowy, nieracjonalny, dalekosiężny oraz niemożliwy do załagodzenia, a to wyklucza jakiegokolwiek pokojowe rozwiązanie. Te przekonania kontrastują z przekonaniem społecznym o pozytywnym obrazie grupy własnej, które ukazują swoich tylko w pozytywnym świetle. Przy uczestnictwie silnych emocji to różnicowanie utrzymuje pozytywną kolektywną samoocenę oraz poczucie wyższości, co jest szczególnie ważne w sytuacji nierozwiązywalnego konfliktu, gdy obie strony angażują się w przemoc, często działając w niemoralny sposób (Sandole, 1999).

Po czwarte, infrastruktura socjopsychologiczna przygotowuje społeczeństwo na zagrażające i brutalne działania wroga, jak również trudne warunki życia. Narracje zawarte w pamięci zbiorowej i etosie oraz kolektywne orientacje emocjonalne dostrajają społeczeństwo do informacji sygnalizujących potencjalne szkody oraz dalsze brutalne starcia, pozwalając psychicznie przygotować się do trwałego konfliktu i uodpornić na negatywne doświadczenia. Społeczeństwo jest uważne i czułe na sygnały zagrożenia, więc nic nagle nie może go zaskoczyć. W tym sensie socjopsychologiczny repertuar umożliwia również ekonomiczną przewidywalność, która jest jednym z podstawowych warunków radzenia sobie ze stresem (np. Antonovsky, 1987; Lazarus, Folkman, 1984). Jest

tak ponieważ ludzie mają potrzebę życia w świecie, którego przyszłość można, do pewnego stopnia, przewidzieć oraz muszą czuć się władcami swojego losu. Co więcej, nieprzewidywalne zdarzenia, zwłaszcza dotkliwe, mogą wywoływać negatywne reakcje psychologiczne. Biorąc jednak pod uwagę, że pewien stopień nieprzewidywalności jest nieunikniony, ludzie wolą być zaskakiwani pozytywnie. Idąc tą drogą, oczekiwanie negatywnych zdarzeń zapobiega rozczarowaniom. Wątki takie jak delegitymizacja przeciwnika, poczucie bycia ofiarą oraz brak bezpieczeństwa, jak również strach, nienawiść i gniew stanowią podstawę dla tych oczekiwań, dla percepcyjnego dostrojenia oraz przygotowania na wyzwania związane z konfliktem.

Po piąte, infrastruktura socjopsychologiczna pełni funkcję motywującą do solidarności, mobilizacji i działania (Bar-Tal, Staub, 1997). Coser (1956) wskazał, że konflikt z inną grupą podnosi morale wewnątrz grupy i „prowadzi do mobilizacji energii członków grupy i tym samym do większej spójności grupy” (s. 95). Etos konfliktu zakłada istnienie zagrożenia dla dobrobytu społeczeństwa, a nawet dla jego przetrwania. Wzbudza potrzebę bezpieczeństwa jako centralną wartość oraz wskazuje na sytuację alarmową, która wymaga zjednoczenia sił społecznych. Solidarność i jedność są kluczowe dla stłumienia tego zagrożenia. Ponadto, poprzez uzasadnianie celów konfliktu i koncentrację na delegitymizacji, bezkompromisowości oraz brutalności przeciwnika, na postrzeganiu „swoich” jako ofiar, na podtrzymywaniu lęku, nienawiści i gniewu, repertuar ten implikuje konieczność skierowania wszystkich sił i środków na walkę z wrogiem. Gra on główną rolę w pobudzaniu patriotyzmu, co przygotowuje na różne wymagane dla obrony grupy i kraju ofiary oraz na akty zemsty za przemoc wyrządzoną w przeszłości przez wroga. Przypomina ponadto członkom grupy przeszłe akty przemocy rywala i wskazuje, że mogą się one powtórzyć. Prowadzi to do wniosku, że członkowie społeczeństwa powinni być zmobilizowani i zjednoczeni wobec zagrożenia, a być może stosować również przemoc, aby zapobiec możliwym szkodom. Ta funkcja jest w związku z tym kluczowa dla stawiania oporu wrogowi.

Last but not least, opisane narracje zawarte w zbiorowej pamięci oraz etosie pełnią wyjątkową funkcję, przyczyniając się do uformowania, pielęgnowania oraz wzmacniania tożsamości społecznej odzwierciedlającej długotrwałe warunki i doświadczenia nierozwiązywalnego konfliktu. Nierozwiązywalne konflikty w znacznym stopniu wpływają na naturę, treści oraz funkcjonowanie tożsamości społecznej (Ashmore, Jussim, Wilder, 2001; Cash, 1996; Oren, Bar-Tal, w druku; Ross, 2001; Worchel, 1999). Po pierwsze, w czasach nierozwiązywalnego

konfliktu członkowie zbiorowości są skłonni wzmacniać poczucie identyfikacji ze społeczeństwem, co pozwala im zaspokoić potrzebę przynależności oraz bezpieczeństwa. Po drugie, tożsamość społeczna w czasach nierozwiązywalnego konfliktu dostarcza siły członkom społeczeństwa, gdy ich poczucie wspólnego losu i przynależności wzrasta. Po trzecie, wzmocniona tożsamość społeczna stanowi podstawę dla jedności, solidarności i koordynacji wymaganej, aby radzić sobie z warunkami konfliktu. Silna tożsamość społeczna jest jedną z sił, które usprawniają mobilizację członków społeczeństwa do konfliktu i ich gotowość nawet do skrajnych poświęceń.

Co więcej, w kontekście nierozwiązywalnych konfliktów, rozwinięta infrastruktura socjopsychologiczna (zwłaszcza przekonania społeczne zawarte w zbiorowej pamięci i etosie), która dominuje społeczeństwo przez lata konfliktu, kształtuje ostatecznie naturę tożsamości społecznej, to jest przekonania społeczne zawarte w etosie konfliktu i zbiorowej pamięci sugerują treści *par excellence* nasycające tożsamość społeczną znaczeniem (Barthel, 1996; Cairns, Lewis, Mumcu, Waddell, 1998; Gillis, 1994; Oren, Bar-Tal, David, 2004). Są one wyrażane poprzez język, uroczystości społeczne, symbole, mity, obchody rocznicowe, święta, główne teksty etc. Jak zostanie to później opisane, są one częścią rozwiniętej kultury konfliktu. W rzeczywistości silna identyfikacja ze społeczeństwem uwikłanym w nierozwiązywalny konflikt jest związana z akceptacją głównych podzielanych przekonań (np. przekonań społecznych zawartych w etosie i pamięci zbiorowej). W rezultacie zdominowanie tożsamości społecznej znaczeniami zapewnionymi przez etos konfliktu i pamięć zbiorową stanowi wsparcie dla kontynuacji konfliktu (Liu, Hilton, 2005; Oren, Bar-Tal, w druku;). Taka tożsamość społeczna tworzy epistemiczne podłoże dla antagonistycznego obrazu innego społeczeństwa, co prowadzi do nierozwiązywalnego konfliktu (David, Bar-Tal, 2009; Oren i in., 2004).

Aby narracje wspierające konflikt zawarte w infrastrukturze socjopsychologicznej (przekonania społeczne zawarte w pamięci zbiorowej i etosie) zawierały wątki funkcjonalne, muszą być skonstruowane wedle kilku poniższych zasad. Po pierwsze, narracje wspierające konflikt są konstruowane w wybiórczy sposób. To oznacza, że zawierają głównie treści spójne z wątkami narracji wspierających konflikt, podczas gdy niespójne treści są pomijane. Po drugie, narracje są konstruowane w stroniczy sposób, z motywacją do osiągnięcia określonego wniosku, stanowiącego wsparcie dla narracji. Dlatego przetwarzanie informacji takich świadectw, doświadczeń etc. jest kierowane tą motywacją (tj. ich interpretacje, oceny, wnioski). Co więcej, po trzecie, narracje są konstruowane

w zniekształcony sposób, ponieważ zarówno pomijają treści niespójne z wątkami narracji, jak i/lub dodają treści niemające poparcia w dowodach, lecz stanowiące poparcie dla tych wątków. W końcu, czwarta zasada, uproszczenie – omawiane narracje zawierają nieskomplikowane i ogólne argumenty, jak również rozproszone oświadczenia wspierające główne wątki. Z reguły są one konstruowane jako czarno-białe opowieści, w których rywal jest ujęty w negatywach i kategoriach zła, podczas gdy swoi są postrzegani w pozytywnych i gloryfikujących ramach.

Powyższe ogólne zasady służą jako wskazówki użycia specyficznych metod pozwalających konstruować wspierające konflikt narracje, zgodnie z linią dominujących wątków etosu konfliktu i zbiorowej pamięci. Kilka z tych metod zostanie tu omówionych (zob. też: Baumeister, Hastings, 1997).

(1) Oparcie na wspierających źródłach – konstrukcja narracji wspierających konflikt opiera się na źródłach, dostarczających informacji zgodnych z wątkami tej narracji. To znaczy, że w trakcie konstrukcji są użyte te dokumenty, świadectwa, materiały, ci historycy i liderzy, którzy popierają główne wątki narracji, podczas gdy źródła oferujące treści przeczące tym wątkom są celowo pomijane lub minimalizowane. (2) Wzmacnianie wspierających wątków – są one wyolbrzymione, wyraziste i centralne, zwłaszcza te odnoszące się do zasadności celów, prezentacji grupy własnej, delegitymizacji rywala i patriotyzmu. Powtarzają się one w różnych pomniejszych narracjach i na różne sposoby. Na każde zdarzenie z przeszłości wspierające narrację jest kładziony szczególny nacisk, a każda nowa informacja lub doświadczenie zgodne z narracją zyskuje rozgłos. (3) Marginalizowanie przeczących informacji – treściom podającym w wątpliwość główne wątki narracji wspierające konflikt przypisuje się minimalne znaczenie, ukrywa się je i nie są one powtarzane. (4) Wypaczone interpretacje – dostarczają wniosków, ocen, sądów i wyjaśnień przyczyn zdarzeń i procesów w kierunku podtrzymującym wątki wspierających konflikt narracji. Ta metoda jest stosowana zwłaszcza wobec informacji niejasnych i wiedzy, która może prowadzić do dwojakich wniosków. Ale może być również używana wobec jednoznacznie niewspierających treści, ponieważ ludzkie poznanie jest motywowane do wspierania twierdzeń wchodzących w skład narracji. (5) Fabrykowanie wspierających treści – odzwierciedla użycie w narracji treści (detali lub całych zdarzeń) nieopartych żadnymi dowodami, w celu stworzenia znaczącej i spójnej z głównymi wątkami opowieści. (6) Pomijanie treści przeczących – narracje wspierające konflikt pomijają treści (np. zdarzenia, procesy lub postacie) posiadające mocne wsparcie dowodowe, ale przeczące wątkom

wspierającym konflikt. Tę metodę określa się czasami jako „milczenie” lub „zbiorową amnezję” (Baumeister, Hastings, 1997). (7) Użycie ram językowych – stosowanie terminów, pojęć i sformułowań, które osadzają historię w ramach zgodnych z wątkami narracji wspierających konflikt. Jest to oparte na założeniu, że język dyktuje sposób postrzegania rzeczywistości. Podobnie stosowany jest *eufemizm*, który odpowiada zamierzonemu użyciu wyrażen łagodniejszych, pośrednich i niejasnych, aby zmniejszyć niekorzystny wpływ tych aspektów, które nie popierają wątków narracji.

Należy zaznaczyć, że choć każde społeczeństwo w konflikcie używa tych metod w konstruowaniu narracji nierozwiązywalnego konfliktu, społeczeństwa różnią się co do zakresu ich użycia. Jedną z istotnych przyczyn tych różnic jest to, że społeczeństwa uwikłane w nierozwiązywalny konflikt różnią się co do zasadności swoich celów w świetle powszechnych międzynarodowych kodeksów moralnych i sprawiedliwości, a więc różnią się też co do potrzeby ukrywania transgresyjnych dążeń (zob. Amstutz, 2005; Lauren, 2011; Walzer, 1994, 2006). Ponadto w każdym konflikcie i na różnych jego etapach mogą być używane różne ich kombinacje: wszystkie lub niektóre wybrane. Metody te mogą być różnie używane również dlatego, że niektóre z nich odnoszą się do tego *co* jest przedmiotem dyskusji, podczas gdy inne do *sposobów*, w jaki należy o różnych aspektach dyskutować, aby zwiększyć siłę ich wpływu. Użycie tych metod może być automatyczne, ponieważ członkowie społeczeństwa budujący narrację są w nierozwiązywalny konflikt uwikłani, więc, *inter alia*, przetwarzają informacje wybiórczo, stronniczo i w sposób zniekształcony. W sposób świadomy z kolei metody te są stosowane przez strażników (*gate-keepers*) w ramach grupy własnej; starają się oni odciąć społeczeństwo od informacji przeczących wątkom narracji wspierającym konflikt.

ROZWÓJ KULTURY KONFLIKTU

Na bazie tak tworzonej infrastruktury socjopsychologicznej społeczeństwa uwikłane w nierozwiązywalny konflikt budują stabilny obraz przemocy, a ciągły strumień negatywnych informacji i doświadczeń potwierdza go i umacnia. Stąd ten wspierający konflikt repertuar jest u jednostki przechowywany jako *zamrożony* i stale dostępny. Ponieważ większość członków społeczeństwa uwikłanego w nierozwiązywalny konflikt bierze w nim udział (aktywnie lub pasywnie, bezpośrednio lub pośrednio), repertuar ten jest powszechnie podzielany i obecny w instytucjach społecznych i kanałach komunikacji.

Biorąc pod uwagę te procesy, można zasugerować, że społeczeństwa doświadczające przez dłuższy czas

nierozwiązywalnego konfliktu i z dominującą infrastrukturą socjopsychologiczną rozwijają *kulturę konfliktu*. Kultura konfliktu się kształtuje, gdy społeczeństwa wyraźnie włączają do swojej kultury namacalne i nienamacalne symbole, stworzone, by komunikować określone znaczenie długotrwałych doświadczeń życia w kontekście konfliktu (Geertz, 1993; Ross, 1998). Symbole konfliktu stają się hegemonicznymi elementami kultury społeczeństw uwikłanych w nierozwiązywalny konflikt: nadają dominujące znaczenia teraźniejszości, przeszłości i przyszłym dążeniom oraz służą jako praktyczne wskazania.

W społeczeństwach z kulturą konfliktu opisana infrastruktura socjopsychologiczna jest nie tylko powszechnie podzielana, ale wydaje się również dominować w dyskursie publicznym poprzez społeczne kanały masowej komunikacji. Co więcej, często służy jako uzasadnienie i wyjaśnienie dla decyzji, regulacji i kierunków działań podejmowanych przez przywódców. Jest również wyrażana poprzez oficjalne uroczystości, obrzędy, pomniki itd. Dodatkowo infrastruktura socjopsychologiczna jest wyrażana poprzez takie wytwory kultury, jak dzieła literackie, programy telewizyjne, filmy, sztuki teatralne, sztuki wizualne etc. Staje się repertuarem kulturowym społeczeństwa, odwzorowującym poglądy społeczne oraz kształtującym przekonania, postawy i emocje jego członków. Poprzez te kanały może być szeroko rozpowszechniana i docierać do każdego wycinka społeczeństwa. W końcu, infrastruktura ta pojawia się w podręcznikach szkolnych, jest używana przez szkoły i nauczycieli, jest widoczna nawet w edukacji wyższej. Ten element jej obecności jest szczególnie ważny, ponieważ przekonania prezentowane w podręcznikach szkolnych docierają do młodszego pokolenia.

Charakterystyka kultury konfliktu

Analizując kulturę konfliktu, można wyróżnić kilka jej podstawowych właściwości. Po pierwsze, wydaje się, że ogólne wątki kultury konfliktu, odzwierciedlone w zbiorowej pamięci i etosie konfliktu, są uniwersalne. Osiem opisanych wcześniej wątków, będących częścią etosu konfliktu i pojawiających się w narracjach zbiorowej pamięci konfliktu, służy jako rama organizująca wizję przeszłości, teraźniejszości i przyszłości.

Po drugie, jednym z wątków, który w kulturze konfliktu ma szczególne znaczenie i dlatego zasługuje na osobną uwagę, jest gloryfikacja przemocy. Pochwała ona personel, organizacje oraz instytucje stosujące przemoc.

Po trzecie, każde społeczeństwo zaopatrzone jest w określone treści, takie jak doświadczenia, historia, warunki, zdarzenia, postacie, mity itd., wypełniające ogólne

wątki narracjami dotyczącymi jego specyficznych symboli, (zob. np. Bar-Tal, 2007b).

Po czwarte, kultura konfliktu rozwija się w trakcie długiego – trwającego lata, a nawet dekady – procesu. Potrzeba czasu, aby stworzyć i zinstytucjonalizować symbole i aby poprzez proces upowszechniania i socjalizacji stały się dominującą częścią kultury podzielanej przez większość członków społeczeństwa.

Po piąte, specyficzne symbole kultury konfliktu (np. poświęcenie) są wyrażane za pomocą różnych treści (np. opowieści o bohaterach, starych mitów, nakazów, opisów zdarzeń). Powoduje to, że ten sam symbol pojawia się wielokrotnie w różnych narracjach.

Po szóste, treści kultury konfliktu są wyrażane poprzez różne tryby i kanały społeczne, takie jak książki, uroczystości, sztuka, filmy, przemówienia, pomniki etc. To znaczy, że różne instytucje i kanały biorą czynny udział w upowszechnianiu i socjalizacji tych treści wśród członków społeczeństwa.

Po siódme, symbole konfliktu oraz kultury konfliktu rutynizują się w codziennych doświadczeniach życiowych. Innymi słowy, członkowie społeczeństwa spotykają różne symbole konfliktu, które stają się częścią lub elementami ich codziennego życia (Bar-Tal, Abutbul, Raviv, w druku).

W końcu, kultura konfliktu ulega dynamicznym zmianom jako funkcja doświadczeń, przez które przechodzą członkowie społeczeństwa oraz zmieniającego się kontekstu, w którym żyją. Te zmiany są najczęściej stopniowe, ponieważ kultura nie zmienia się z dnia na dzień. Jest jednak niewykluczone, że w społeczeństwie uwikłanym w nierozwiązywalny konflikt powoli wyłoni się kultura alternatywna, niosąca symbole promujące pokój (Bar-Tal, 2013).

Kultura konfliktu jako bariera dla procesu pokojowego

Kultura konfliktu charakteryzuje się symbolami promującymi kontynuację konfliktu i bazującymi na ośmiu wątkach konflikt podtrzymujących. Wszystkie te wątki mają jedną funkcję: ułatwiają adaptację do kontekstu konfliktu, stwarzając psychologiczne zaplecze pozwalające społeczeństwu żyć, zachowując sens, przewidywalność i witalność. Wszystkie są przyczyną tej samej orientacji napędzającej nierozwiązywalny konflikt; orientacji sugerującej, że żądania powodujące konflikt są zasadne i niezbędne dla życia społecznego; że rywal jest występny i wyrzucony poza granice normatywnych grup, w przeciwieństwie do grupy własnej, będącej ofiarą oraz źródłem cnót. Przekonania te mają za zadanie zmobilizować członków społeczeństwa nie tylko do wsparcia konfliktu,

ale również do aktywnego w nim udziału, łącznie z poświęceniem życia.

W swej istocie wątki, pojawiające się w pamięci zbiorowej i etosie konfliktu, mogą być postrzegane jako konserwatywny system ideologiczny związany z kontekstem konfliktu (Bar-Tal, Sharvit, Halperin, Zafran, 2012). Ten system, mający źródło w podzielanych emocjach, tworzy niezwykle uproszczony i jednostronny obraz, służący za pryzmat, przez który jest postrzegana rzeczywistość konfliktu [zob. badanie Bar-Tala, Raviva, Raviv i Dgani-Hirscha (2009), pokazujące jak etos konfliktu wpływa na percepcję konfliktu, oraz badanie Bar-Tala i zespołu (2012), weryfikujące ideologiczne funkcje etosu konfliktu oraz pokazujące, jak służy on jako filtr do oceny obecnych najważniejszych zdarzeń lub informacji]. System ten dostarcza informacji, symboli i wiedzy, które potwierdzają i uprawomocniają hegemoniczne wątki kultury konfliktu. Dlatego jest on konsolidowany, utrwalany i wzmacniany nawet wbrew przeczącym mu informacjom. Umieszczony w kulturze konfliktu, służy jako poważna przeszkoda dla jego pokojowego rozwiązania.

Spółeczeństwa uwikłane w nierozwiązywalny konflikt z reguły podejmują wysiłki, mające utrzymać dominujące wątki kultury konfliktu i wspierać jego kontynuację. Stosują różnorodne mechanizmy społeczne blokujące pojawienie się i upowszechnienie informacji przedstawiających alternatywny obraz konfliktu, rywala, własnej grupy i/lub celów konfliktu. Informacji humanizujących rywala i rzucających nowe światło na konflikt; sugerujących, że dążenia mogą być przedmiotem kompromisu a po drugiej stronie istnieją partnerzy, z którymi możliwe jest osiągnięcie pokojowego porozumienia; że pokój jest satysfakcjonujący, a konflikt kosztowny; że kontynuacja konfliktu jest szkodliwa dla społeczeństwa i dostarczających dowodów na współodpowiedzialność grupy własnej za kontynuację konfliktu oraz popełnionych przez nią niemoralnych czynach.

Wśród społecznych mechanizmów, używanych do kontroli i utrzymywania kultury konfliktu, można wymienić: ciągłe rozpowszechnianie informacji wspierających dominujący repertuar; rządową cenzurę informacji; rozpowszechnianie dezinformacji, stosowanie kar wobec dostawców alternatywnych informacji; kontrolę masowych mediów; delegitymizowanie alternatywnych informacji oraz ich źródeł; utajnianie archiwów; popieranie i nagradzanie wytworów kulturowych wspierających socjopsychologiczny repertuar konfliktu i wiele więcej. Choć te mechanizmy zazwyczaj stosują formalne instytucje społeczne, również jednostki mogą używać nieformalnie wielu z nich, na przykład poprzez autocenzurę lub stosowanie sankcji wobec innych członków społeczeństwa,

grup lub organizacji dostarczających informacji negocjujących socjopsychologiczny repertuar konfliktu.

Opisany klimat społeczny wywiera istotny wpływ na członków społeczeństwa, przetwarzających – jako jednostki – informacje. To przetwarzanie informacji jest również naznaczone przez istnienie socjopsychologicznych barier na poziomie indywidualnym. Dyskusja na temat socjopsychologicznych barier na tym poziomie musi rozpocząć się od uświadomienia, że we wszystkich społeczeństwach uwikłanych w nierozwiązywalne konflikty, w ich punkcie kulminacyjnym co najmniej znaczna część członków społeczeństwa ma w swoim repertuarze przekonania społeczne, których źródłem są etos konfliktu oraz pamięć zbiorowa, przy czym dla niektórych są one wręcz centralne i niepodważalne (Sharvit, 2008). Ten repertuar jest zasadniczym składnikiem socjopsychologicznych barier, definiowanych jako „zintegrowane działanie procesów poznawczych, emocjonalnych i motywacyjnych, w połączeniu z już istniejącym repertuarem sztywnych przekonań wspierających konflikt, światopoglądów oraz emocji, którego rezultatem jest wybiórcze, stronnicze i zniekształcone przetwarzanie informacji” (Bar-Tal, Halperin, 2011, s. 220). Funkcjonowanie tych barier u jednostki utrudnia i hamuje przyswajanie informacji nowych, mogących przyczynić się do łatwiejszego wypracowania procesu pokojowego. Jednostki nie są po prostu zainteresowane ujawnieniem alternatywnej informacji, jeżeli przeczy ona posiadanym przekonaniom o konflikcie [zob. badania Halperina i Bar-Tala (2011) oraz Porat, Halperina i Bar-Tala (2012), które demonstrują to w studium empirycznym, oraz badanie Bar-Tala, Halperina i Oren (2010), w którym zastosowano przedstawiane idee dotyczące socjopsychologicznych barier przy analizie społeczności izraelskich Żydów w trakcie impasu w negocjacjach między Izraelem i Autonomią Palestyńską]. Powodem tego zamknięcia przed alternatywną informacją jest zamrożenie przekonań społecznych zawartych w narracjach, co jest istotą funkcjonowania barier (Kruglanski, 2004; Kruglanski, Webster, 1996). Ten stan zamrożenia przejawia się w podtrzymywaniu przekonań społecznych wspierających konflikt, niechęci do szukania alternatywnych informacji i oporu wobec prób perswazji sprzecznych z posiadanym stanowiskiem (Kruglanski, 2004; Kruglanski, Webster, 1996; Kunda, 1990). Zamrożenie przekonań społecznych związanych z kulturą konfliktu bazuje na działaniu szeregu czynników poznawczych, motywacyjnych i emocjonalnych (zob. zintegrowany model barier socjopsychologicznych dla starań pokojowych, Bar-Tal, Halperin, 2011).

Po pierwsze, zamrożenie jako proces poznawczy jest utrzymywane przez sztywną strukturę przekonań

społecznych wspierających konflikt, które wyznaje wielu członków społeczeństwa. Ta sztywność bazuje na współzależności przekonań społecznych zorganizowanych w system ideologiczny; bazuje na istotnych ludzkich potrzebach, zaspokajanych przez te przekonania (np. na potrzebie pewności, znaczącego zrozumienia, przewidywalności, poczucia bezpieczeństwa i sprawczości, pozytywnej samooceny i tożsamości, odróżniania się, sprawiedliwości), bazuje również na sposobie, w jaki te przekonania są podtrzymywane – jako centralne i pewne, niepodważalne.

Drugim czynnikiem prowadzącym do zamrożenia jest czynnik motywacyjny, ponieważ z założenia przekonania społeczne bazują na określonych potrzebach domknięcia (zob. Kruglanski, 1989). Trzecim czynnikiem decydującym o zamrożeniu są trwałe, negatywne emocje międzygrupowe, takie jak lęk, które funkcjonują, aby zamknąć repertuar psychologiczny członków społeczeństwa i wzmocnić sztywność przekonań społecznych. Łącznikiem między nimi i przekonaniem społecznymi jest ewaluacyjny komponent emocji. Każda z emocji jest związana z jedyną w swoim rodzaju konfiguracją ogólnych (świadomych lub nieświadomych) ocen bodźca emocjonalnego (Roseman, 1984), co oznacza, że emocje są interpretowane w świetle przekonań społecznych, jak również je inicjują. Stąd emocje i przekonania są ze sobą blisko związane i stale się wzajemnie wzmacniają. Gdy mówimy o przekonaniach społecznych obecnych w kulturze konfliktu, są one silnie powiązane z takimi negatywnymi, powszechnie dzielonymi emocjami, jak strach, nienawiść i gniew. Dotyczą one określonego światopoglądu, dostarczanego przez przekonania społeczne, i gdy zostaną ustanowione i utrzymane jako uczucia trwałe, w trakcie dokonywania ocen sytuacji związanych z konfliktem aktywują myśli zgodne z przekonaniem społecznymi wspierającymi kontynuację konfliktu (Halperin i in., 2011).

Podsumowując, realne spory o namacalne i nienamagalne dobra skłaniają ludzi do wszczynania ostrych oraz brutalnych konfliktów, angażujących członków społeczeństwa i prowadzących do ciągłych trudów i cierpień, jak również znacznych strat ludzkich. Starając się rozwiązać te konflikty, należy nie tylko zapytać o przedmiot sporów, lecz również usunąć socjopsychologiczne bariery leżące u podstaw tych sporów. W przeciągających się konfliktach to właśnie te bariery często stają się główną przeszkodą w ich rozwiązaniu. Zamykają członków społeczeństwa i utrudniają przetwarzanie informacji, którego efektem mogłaby być alternatywna wiedza, stanowiąca potencjalne wsparcie dla działań pokojowych. Taka alternatywna wiedza jest kluczowa dla wejścia na drogę

pokoju, ponieważ może odmrozić przekonania społeczne wspierające konflikt.

WNIOSKI

Kultura konfliktu rozwinięta w czasach nierozwiązywalnego konfliktu jest kluczowym dla jego kontynuacji czynnikiem oraz barierą dla jego rozwiązania; w rzeczywistości jest ona częścią błędnego koła nierozwiązywalnego konfliktu. Biorąc pod uwagę, że ten proces występuje równocześnie po obu stronach konfliktu, oczywisty staje się sposób działania tego cyklu przemocy. Gdy konflikt rozwija się, każdy z oponentów wytwarza kulturę konfliktu, która początkowo pełni istotną funkcję, zarówno na poziomie indywidualnym, jak i kolektywnym. Z czasem ta kultura staje się głównym czynnikiem motywującym, uzasadniającym oraz racjonalizującym konflikt.

Te okrutne cykle nierozwiązywalnego konfliktu są niszczące dla dobrobytu zarówno jednostek, jak i uwikłanych w nie społeczeństw, stanowiąc jednocześnie zagrożenie dla świata. Ponieważ, jak było to przedstawione, kultura konfliktu odgrywa w tych cyklach istotną rolę, życiową koniecznością jest ją zmienić, jeżeli chcemy zmienić relacje między rywalizującymi grupami i zainicjować proces pokojowy a zatrzymać przemoc. Jest to kluczowe wyzwanie wobec behawioralnych konsekwencji kultury konfliktu w sytuacji konfliktu nierozwiązywalnego, prowadząc do przemocy, zabójstw, czystek etnicznych, a nawet ludobójstwa.

Kultura konfliktu musi się zmienić i zamiast niej powinna rozwijać się kultura pokoju (Bar-Tal, 2010, w druku). Jest to proces bardzo długi, stopniowy, złożony i trudny. Ale ponieważ konflikt rozpoczyna się w ludzkim umyśle, jego skończenie również tam należy zainicjować. Zmiana kultury konfliktu wymaga, po pierwsze, wyłonienia idei, mówiących, że kontynuacja nierozwiązywalnego konfliktu szkodzi społecznym dążeniom i potrzebom, oraz idei, wedle których konflikt przyczynia się do niepowetowanych strat, kosztów, trudów i cierpień (Bar-Tal, Halperin, 2009). Ponadto powinny się pojawić idee, mówiące o tym, że brutalny konflikt stanowi naruszenie norm moralnych oraz kodeksów międzynarodowych. Na tej podstawie może powstać potrzeba pokojowego rozwiązania konfliktu. Ten proces zmiany zazwyczaj rozpoczyna mniejszość promująca powyższe idee i walcząca o ich usankcjonowanie oraz zinstytucjonalizowanie. Ta mniejszość jest często obiektem delegitymizacji, a nawet prześladowań ze strony członków własnej grupy. Czasami jednak mniejszość zwycięża, przekonuje większość i przynosi cierpiącym społeczeństwom upragniony pokój, dobrobyt oraz ukojenie. Ten proces zmieniania kultury konfliktu trwa lata. Ale dążenie do pokoju nie powinno być marzeniem, lecz

ciągłym zmaganiem mobilizującym jego zwolenników, prowadzącym do podpisania traktatu pokojowego i ostatecznie utworzenia kultury pokoju (zob. Bar-Tal, 2009, w druku).

Premier Izraela Icchak Rabin (zamordowany w 1995 roku), który był architektem takiego procesu, odbierając w Oslo Pokojową Nagrodę Nobla, powiedział:

„Pełni determinacji i hartu ducha będziemy kroczyć ścieżką pokoju.

Nie odpuścimy.

Nie poddamy się.

Pokój zatriumfuje nad naszymi wrogami, ponieważ alternatywa jest ponura dla wszystkich.

I zwyciężymy.

Zwyciężymy, ponieważ uważamy możliwość budowania pokoju za wielkie błogosławieństwo dla nas i dzieci, które po nas nastaną”.

To przesłanie powinno być promowane i pamiętane!

LITERATURA CYTOWANA

- Amstutz, M. R. (2005). *The healing of nations: The promise and limits of political forgiveness*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers.
- Antonovsky, A. (1987). *Unraveling the mystery of health: How people manage stress and stay well*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Apter, D. E. (red.) (1997). *Legitimization of violence*. New York: New York University Press.
- Ashmore, R. D., Deaux, K., McLaughlin-Volpe, T. (2004). An organizing framework for collective identity: Articulation and significance of multidimensionality. *Psychological Bulletin*, 130, 80–114.
- Ashmore, R. D., Jussim, L. J., Wilder, D. (red) (2001). *Social identity, intergroup conflict, and conflict reduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Barbalet, J. M. (1998). *Emotion, social theory, and social structure: A macrosociological approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bar-Tal, D. (1989). Delegitimization: The extreme case of stereotyping and prejudice. W: D. Bar-Tal, C. F. Graumann, A. W. Kruglanski, W. Stroebe (red.), *Stereotyping and prejudice: Changing conceptions* (s. 169–182). New York: Springer Verlag.
- Bar-Tal, D. (1990). Causes and consequences of delegitimization: Models of conflict and ethnocentrism. *Journal of Social Issues*, 46 (1), 65–81.
- Bar-Tal, D. (1993). Patriotism as fundamental beliefs of group members. *Politics and Individual*, 3, 45–62.
- Bar-Tal, D. (1998). Societal beliefs in times of intractable conflict: The Israeli case. *International Journal of Conflict Management*, 9, 22–50.
- Bar-Tal, D. (2000). *Shared beliefs in a society: Social psychological analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Bar-Tal, D. (2001). Why does fear override hope in societies engulfed by intractable conflict, as it does in the Israeli society? *Political Psychology*, 22, 601–627.
- Bar-Tal, D. (2003). Collective memory of physical violence: Its contribution to the culture of violence. W: E. Cairns, M. D. Roe (red.), *The role of memory in ethnic conflict* (s. 77–93). Houndmills, UK: Palgrave Macmillan.
- Bar-Tal, D. (2007a). Sociopsychological foundations of intractable conflicts. *American Behavioral Scientist*, 50, 1430–1453.
- Bar-Tal, D. (2007b). *Living with the conflict: Socio-psychological analysis of the Israeli-Jewish society* (po hebrajsku). Jerusalem: Carmel.
- Bar-Tal, D. (2009). Reconciliation as a foundation of culture of peace. W: J. de Rivera (red.), *Handbook on building cultures for peace* (s. 363–377). New York: Springer.
- Bar-Tal, D. (2010). Culture of conflict: Evolvement, institutionalization, and consequences. W: R. Schwarzer, P. A. Frensch (red.), *Personality, human development, and culture: International perspectives on psychological science* (t. 2, s. 183–198). New York: Psychology Press.
- Bar-Tal, D. (2011). Introduction: Conflicts and social psychology. W: Bar-Tal, D. (red.), *Intergroup conflicts and their resolution: A social psychological perspective* (s. 1–38). New York: Psychology Press.
- Bar-Tal, D. (2013). *Intractable conflicts: Socio-psychological foundations and dynamics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bar-Tal, D., Abutbul, G., Raviv, A. (w druku). Routinization of the intractable conflict. W: T. Capelos, H. Dekker, C. Kinvall, P. Nesbitt-Larkin (red.), *Political psychology in Europe and the world*. Houndmills, UK: Palgrave Macmillan.
- Bar-Tal, D., Chernyak-Hai, L., Schori, N., Gundar, A. (2009). A sense of self perceived collective victimhood in intractable conflicts. *International Red Cross Review*, 91, 229–277.
- Bar-Tal, D., Geva, N. (1986). A cognitive basis of international conflicts. W: S. Worchel, W. B. Austin (red.), *Psychology of intergroup relations* (wyd. 2, s. 118–133). Chicago: Nelson-Hall.
- Bar-Tal, D., Halperin, E. (2009). Overcoming psychological barriers to peace process: The influence of beliefs about losses. W: M. Mikulincer, P. R. Shaver (red.), *Prosocial motives, emotions and behaviors: The better angels of our nature* (s. 431–448). Washington DC: American Psychological Association Press.
- Bar-Tal, D., Halperin, E. (2011). Socio-psychological barriers to conflict resolution. W: D. Bar-Tal (red.), *Intergroup conflicts and their resolution: Social psychological perspective* (s. 217–240). New York: Psychology Press.
- Bar-Tal, D., Halperin, E. (w druku). Intractable conflict: Eruption, escalation and peacemaking. W: L. Huddy, D. Sears, J. Levy (red.), *Oxford handbook of political psychology*. New York: Oxford University Press.
- Bar-Tal, D., Halperin, E., de Rivera, J. (2007). Collective emotions in conflict: Societal implications. *Journal of Social Issues*, 63, 441–60.
- Bar-Tal, D., Halperin, E., Oren, N. (2010). Socio-psychological barriers to peace making: The case of the Israeli Jewish society. *Social Issues and Policy Review*, 4, 63–109.
- Bar-Tal, D., Hammack, P. L. (2012). Conflict, delegitimization, and violence W: L. R. Tropp (red.), *The Oxford handbook of intergroup conflict* (s. 29–52). New York: Oxford University Press.
- Bar-Tal, D., Jacobson, D., Klieman, A. (red.) (1998). *Security concerns: Insights from the Israeli experience*. Stanford, CT: JAI Press.
- Bar-Tal, D., Kruglanski, A. W., Klar, Y. (1989). Conflict termination: An epistemological analysis of international cases. *Political Psychology*, 10, 233–255.
- Bar-Tal, D., Raviv, A., Raviv, A., Dgani-Hirsch, A. (2009). The influence of the ethos of conflict on the Israeli Jews' interpretation of Jewish-Palestinian encounters. *Journal of Conflict Resolution*, 53, 94–118.
- Bar-Tal, D., Sharvit, K., Halperin, E., Zafran, A. (2012). Ethos of conflict: The concept and its measurement. *Peace & Conflict. Journal of Peace Psychology*, 18, 40–61.
- Bar-Tal, D., Staub, E. (red.) (1997). *Patriotism in the life of individuals and nations*. Chicago: Nelson-Hall.
- Bar-Tal, D., Teichman, Y. (2005). *Stereotypes and prejudice in conflict: Representation of Arabs in Israeli Jewish society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barthel, D. (1996). *Historic preservation: Collective memory and historical identity*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Baumeister, R. F., Hastings, S. (1997). Distortions of collective memory: How groups flatter and deceive themselves. W: J. W. Pennebaker, D. Paez, B. Rimé (red.), *Collective memory of political events: Social psychological perspectives* (s. 277–293). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Bruner, J. S. (1990). *Acts of meaning*. Cambridge, MS: Harvard University Press.
- Burton, J. W. (red.) (1990). *Conflict: Human needs theory*. New York: St. Martin's Press.
- Cairns, E. (1996). *Children in political violence*. Oxford, UK: Blackwell.
- Cairns, E., Lewis, C. A., Mumcu, O., Waddell, N. (1998). Memories of recent ethnic conflict and their relationship to social identity. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 4, 13–22.
- Cairns, E., Roe, M. D. (red.) (2003). *The role of memory in ethnic conflict*. New York: Palgrave Macmillan.
- Cash, J. D. (1996). *Identity, ideology and conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coleman, P. T. (2003). Characteristics of protracted, intractable conflict: Towards the development of a metaframework – I. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 9 (1), 1–37.
- Connerton, P. (1989). *How societies remember*. New York: Cambridge University Press.
- Coser, L. A. (1956). *The functions of social conflict*. NY: Free Press.

- David, O., Bar-Tal, D. (2009). A socio-psychological conception of collective identity: The case of national identity. *Personality and Social Psychology Review*, 13, 354–379.
- Devine-Wright, P. (2003). A theoretical overview of memory and conflict. W: E. Cairns, M. D. Roe (red.), *The role of memory in ethnic conflict* (s. 9–33). New York: Palgrave Macmillan.
- de Jong, J. T. V. M. (red.) (2002). *Trauma, war, and violence: Public mental health in socio-cultural context*. New York: Kluwer Academic Publishers.
- Frankl, V. E. (1963). *Man's search for meaning*. New York: Washington Square Press.
- Geertz, C. (1993). *The interpretation of cultures: Selected essays*. London: Fontana Press.
- Gillis, J. (1994). Memory and identity: The history of a relationship. W: J. Gillis (red.), *Commemorations: The politics of national identity*. Princeton: Princeton University Press.
- Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Halperin, E. (2008). Group-based hatred in intractable conflict in Israel. *Journal of Conflict Resolution*, 52, 713–736.
- Halperin, E., Bar-Tal, D. (2011). Socio-psychological barriers to peace making: An empirical examination within the Israeli Jewish society. *Journal of Peace Research*, 48, 637–657.
- Halperin, E., Sharvit, K., Gross, J. J. (2011). Emotions and emotion regulation in conflicts. W: D. Bar-Tal (red.), *Intergroup conflicts and their resolution: A social psychological perspective* (s. 83–103). New York: Psychology Press.
- Hobfoll, S. E., deVries, M. W. (red.) (1995). *Extreme stress and communities: Impact and intervention*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Holt, R. R., Silverstein, B. (1989). On the psychology of enemy images: Introduction and overview. *Journal of Social Issues*, 45 (2), 1–11.
- Irwin-Zarecka, I. (1994). *Frames of remembrance: The dynamics of collective memory*. New Brunswick, NJ: Transaction.
- Janoff-Bulman, R. (1992). *Shattered assumptions: Towards a new psychology of trauma*. New York: The Free Press.
- Jarymowicz, M., Bar-Tal, D. (2006). The dominance of fear over hope in the life of individuals and collectives. *European Journal of Social Psychology*, 36, 367–392.
- Jost, T., Major, B. (red.) (2001). *The psychology of legitimacy: Emerging perspectives on ideology, justice, and intergroup relations*. New York: Cambridge University Press.
- Kriesberg, L. (1993). Intractable conflict. *Peace Review*, 5, 417–421.
- Kriesberg, L. (1998). Intractable conflicts. W: E. Weiner (red.), *The handbook of interethnic coexistence* (s. 332–342). New York: Continuum.
- Kruglanski, A. W. (1989). *Lay epistemics and human knowledge*. New York: Plenum.
- Kruglanski, A. W. (2004). *The psychology of closed mindedness*. New York: Psychology Press.
- Kruglanski, A. W., Webster, D. M. (1996). Motivated closing of the mind: “Seizing” and “freezing”. *Psychological Review*, 103 (2), 263–283.
- Kunda, Z. (1990). The case for motivated reasoning. *Psychological Bulletin*, 108, 480–498.
- Lauren, P. G. (2011). *The evolution of international human rights: Visions seen*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Lavi, I., Canetti, D., Sharvit, K., Bar-Tal, D., Hobfoll, S. E. (w druku). Protected by ethos in a protracted conflict? A comparative study among Israelis and Palestinians in the West Bank, Gaza, and East Jerusalem. *Journal of Conflict Resolution*.
- Lazarus, R. S., Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.
- Liu, J. H., Hilton, D. J. (2005). How the past weighs on the present: Social representations of history and their in identity politics. *British Journal of Social Psychology*, 44, 537–556.
- MacDonald, H. (2002). *Geopolitics and Middle East Conflict*. Oslo: Institutt for Forsvarsstudier.
- Mack, J. E. (1990). The psychodynamics of victimization among national groups in conflict. W: V. D. Volkan, D. A. Julius, J. V. Montville (red.), *The psychodynamics of international relationships* (s. 119–129). Lexington, MA: Lexington.
- Mackie, D. M., Smith, E. R. (red.) (2002). *From prejudice to intergroup emotions: Differentiated reactions to social groups*. Philadelphia, PA: Psychological Press.
- Maslow, A. H. (1954). *Motivation and personality* (wyd. 2). New York: Harper & Row.
- McClosky, H., Zaller, J. (1984). *The American ethos: Public attitudes toward capitalism and democracy*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Oren, N. (2005). Changes in the Israeli social beliefs of conflict 1967–2000. *Palestine-Israel Journal*, 11, 66–73.
- Oren, N. (2009). Striking civilian targets during the Lebanon war: A social psychological analysis of Israeli decision makers. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 15, 281–303.
- Oren, N., Bar-Tal, D. (2007). The detrimental dynamics of delegitimization in intractable conflicts: The Israeli-Palestinian case. *International Journal of Intercultural Relations*, 31, 111–126.
- Oren, N., Bar-Tal, D., David, O. (2004). Conflict, identity and ethos: The Israeli-Palestinian case. W: Y-T. Lee, C. R. McCauley, F. M. Moghaddam, S. Worchel (red.), *Psychology of ethnic and cultural conflict* (s. 133–154). Westport, CT: Praeger.
- Oren, N., Bar-Tal, D. (w druku). Collective identity and intractable conflict. W: G. M. Breakwell, R. Jaspal (red.), *Identity process theory: Identity, social action and social change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paez, D., Liu, J. H. (2011). Collective memory of conflicts. W: D. Bar-Tal (red.), *Intergroup conflicts and their resolution: A social psychological perspective* (s. 105–124). New York: Psychology Press.
- Petersen, R. G. (2002). *Understanding ethnic violence: Fear, hatred, and resentment in twentieth-century Eastern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Porat, R., Halperin, E., Bar-Tal, D. (2012). *The effect of socio-psychological barriers on the processing of new information about peace opportunities*. Manuskrypt zgłoszony do publikacji.
- Rieber, R. W. (red.) (1991). *The psychology of war and peace: The image of the enemy*. New York: Plenum.
- Robben, A., Suarez, O. M. M. (red.) (2000). *Cultures under siege: Collective violence and trauma*. New York: Cambridge University Press.
- Roseman, I. J. (1984). Cognitive determinants of emotions: A structural theory. W: P. Shaver (red.), *Review of personality and social psychology* (t. 5, s. 11–36). Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Ross, M. H. (1998). The cultural dynamics of ethnic conflict. W: D. Jacquin, A. Oros, M. Verweij (red.), *Culture in world politics* (s. 156–186). Houndmills: Macmillan.
- Ross, M. H. (2001). Psychocultural interpretations and dramas: Identity dynamics in ethnic conflict. *Political Psychology*, 22, 157–198.
- Sande, G. N., Goethals, G. R., Ferrari, L., Worth, L. T. (1989). Value-guided attributions: Maintaining the moral self-image and the diabolical enemy-image. *Journal of Social Issues*, 45 (2), 91–118.
- Sandole, D. (1999). *Capturing the complexity of conflict: Dealing with violent ethnic conflicts of the Post-Cold War era*. London: Pinter/Continuum.
- Scheff, T. J. (1994). *Bloody revenge: Emotions, nationalism, and war*. Boulder: Westview.
- Shalev, A. Y., Yehuda, R., McFarlane, A. C. (red.) (2000). *International handbook of human response to trauma*. Dordrecht, Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Sharvit, K. (2008). *Activation of the ethos of conflict while coping with stress resulting from intractable conflict*. Dyser-tacja doktorska złożona do Tel-Aviv University.
- Sidanius, J., Pratto, F. (1999). *Social dominance*. New York: Cambridge University Press.
- Slocum-Bradley, N. R. (2008). Discursive production of conflict in Rwanda. W: F. M. Moghaddam, R. Harre, N. Lee (red.), *Global conflict resolution through positioning analysis* (s. 207–226). New York: Springer.
- Somerville, J. (1981). Patriotism and war. *Ethics*, 91, 568–578.
- Staub, E. (2003). *The psychology of good and evil: The roots of benefiting and harming other*. New York: Cambridge University Press.
- Tajfel, H. (1982). *Social identity and intergroup relations*. Cambridge, Paris: Cambridge University Press and Maison des Sciences de l'Homme.
- Taylor, S. E. (1983). Adjustment to threatening events: A theory of cognitive adaptation. *American Psychologist*, 38, 1161–1173.
- Tint, B. (2010). History, memory, and intractable conflict. *Conflict Resolution Quarterly*, 27 (3), 239–256.
- Volkan, V. (1997). *Blood lines: From ethnic pride to ethnic terrorism*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Vollhardt, J. R. (2012). Collective victimization. W: L. R. Tropp (red.), *The Oxford handbook of intergroup conflict* (s. 136–157). New York: Oxford University Press.
- Walzer, M. (1994). *Thick and thin: Moral argument at home and abroad*. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press.
- Walzer, M. (2006). *Just and unjust wars: A moral argument with historical illustrations*. New York, NY: Basic Books.
- Wertsch, J. V. (2002). *Voices of collective remembering*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Worchel, S. (1999). *Written in blood: Ethnic identity and the struggle for human harmony*. New York: Worth.

Cultural foundations and dynamics of intractable conflicts: A socio-psychological approach

Daniel Bar-Tal

School of Education, Tel-Aviv University

ABSTRACT

Intractable conflicts are defined as being protracted, violent, perceived as being of zero sum nature and unsolvable, total, and central, and parties involved have an interest in their continuation; they are demanding, stressful, painful, exhausting and costly both in human and material terms. As an adaptation to these conditions societies develop appropriate socio-psychological infrastructure, which includes collective memory, ethos of conflict and collective emotional orientations. This infrastructure fulfills important functions, on both the individual and collective levels, including the important role of formation, maintenance and strengthening of a social identity that reflects this conflict. It is institutionalized, disseminated and eventually becomes the foundation for the development of culture of conflict. Its major themes appear in public discourse, cultural products, school books, and societal ceremonies. The emerged culture of conflict ends up serving as a major fueling factor to the continuation of the conflict and as a major obstacle to its peaceful resolution. The infrastructure serves as major socio-psychological barriers. These barriers stand as major obstacles to begin the negotiation, to continue the negotiation, to achieve an agreement and later to engage in a process of reconciliation.

Key words: intractable conflict, culture of conflict, ethos of conflict, barriers to peace making